D. B. I.

EX

ANTIQVITATE EBRAEA

DE

THYMIATERIO SANCTISSIMI

occaſione Ebr. IX. 4.

PRO LOCO

IN AMPLISSIMO PHILOSPHORVM
ORDINE SIBI BENEVOLE CONCESSO
RITE TVENDO

DISPVTABIT

PRAESES

IO. IVSTVS Sonneſchmid

LIBERAL. ART. MAGISTER

D. XVI. Febr. A. R. S. M DCC XXIII.

IN AVDITORIO MAIORI

RESPONDENTE

IO. PAVLO RAM

FREIBERGA - MISNICO

PHILOL. ET S.S. THEOL. CVLTORE

WITTENBERGAE, LITERIS VIDVAE GERDESIIAE.

58700 (II)

WELLCOME LIBRARY INSTITUTE

§. I.

Vocem *θυμιατήριον* a thematis ſui perfecto paſſiuo eiusque perſona tertia, *τεθυμίαται*, terminatione *ται* in *τηριον* permutata, deriuandam eſſe, nemo inficiabitur: hinc inſtrumentum, cuius ope ſuffitio peragi queat, ſignificat. Quod uero tam *thuribulum* quam *altare ſuffimenti* denotet, uſus eius comprobat. Siquidem Flauius Ioſephus *Antiquitat. Iudaic. Libr.* VIII. *cap. II. p. 234. edition. Baſil.* illam de thuribulo uſurpat: *θυμιατήρια δὲ χρυσὰ ἐν ὂις ἐκομίζετο θυμίαμα εἰς τὸν ναὸν δισμύρια. ὁμοίως ἄλλα θυμιατήρια ὂις ἐκόμιζον ἀπὸ τȣ̃ μεγάλȣ βωμȣ̃ πῦρ ἐπὶ τὸν μικρὸν βωμὸν τὸν ἐν τῷ ναῷ πεντακισμύρια.* Thvribvla Avrea, *quibus ſuffimentum in Sanctum inferebatur, erant uiginti millia: Similiter alia* Thvribvla, *quibus ignis ab altari magno in paruum, quod intra Sanctum exſtitit, portarunt, quinquaginta millia.* Quod et *de Bello Iudaic. Libr. I. cap. V. p. 670.* facit: *Pompeius una cum comitibus ſuis templum ingreſſus uidit, quae intus erant, nempe λυχνίαν τε καὶ λύχνȣς καὶ τράπεζαν καὶ θυμιατήρια ὁλόχρυσα candelabrum cum lychnis, nec non menſam atque* Thvribvla *ex auro confecta.* Eandem uocem altari ſuffitus autor ille *Antiquitat. Iudaic. Libr. III. cap. VII. p. 74.* attribuit: *Inter candelabrum*, inquiens, *atque menſam θυμιατήριον* i. e. Ara Svffimenti *ſita erat.* Et deinceps *cap. IX. p. 78.*, ubi ſcribit:

τά τε θυώμενα, πολλὰ δ' ἐςὶ καὶ ταῦτα καὶ ποικίλα, κατὰ τὴν σκηνὴν ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ ΘΥΜΙΑΤΗΡΙΟΥ, μεγάλης πάνυ τιμῆς ὄντα συνεφέρετο. *Suffimenta, haec autem erant multa et uaria, ſuper* ALTARE *aureum in tabernaculo offerebantur admodum pretioſa.* Huc quoque referri poſſent, quae *p.* 77. literis conſignauit: ὅσα δὲ τῶν πρὸς τὴν τῆς σκηνῆς κατασκευὴν παρασκευασμένων ἦν περιττὰ ταῦτ' ἐκέλευσεν εἰς φάρση σκεπαςήρια τῆς τε σκηνῆς αὐτῆς καὶ τῆς λυχνίας καὶ ΘΥΜΙΑΤΗΡΙΟΥ καὶ τῶν ἄλλων σκευῶν ἀναλῶσαι. *Quicquid uero ex iis, quae ad tabernaculi fabricam praeparata fuerant, ſuper fuit, ad uela tectoria ipſius tabernaculi atque candelabri, et* ALTARIS, *in quo ſuffitus fieret, itemque aliorum uaſorum impendere iuſſit.* Nec omittamus, quod *de Bello Iudaic. Libr. V. cap. XIV. p. 842.* commemoret, θυμιατήριον, h. e. ALTARE SVFFITVS, in prima templi Hieroſolymitani parte obuium fuiſſe.

§. II.

Quum itaque θυμιατήριον non ſolum *acerram* ſed etiam *altare thymiamatis* denotet, quaeſitum fuit, *Ebr. cap. IX. v. 4.* thuribulum aureum, an altare aureum intelligendum ſit? Qui, aram ſuffimenti in Sanctiſſimo conſtitutum fuiſſe, contendunt, non dubitabunt affirmare, θυμιατήριον χρυσοῦν, quod tantum l. c. legitur, per *altare aureum* explicari debere. Aram hanc in Sanctiſſimo exſtiſſe, Auguſtinus *Libro II. Quaeſtionum ſuper Exodum, Quaeſt. 133. p. 166. B. Tom. IV. Opp. edit. Baſil.* aſſeruit: *Non ergo ſimus intellecturi, ſemel in anno intrare Sacerdotem ſolere in Sancta Sanctorum, ſed ſemel in anno cum ſanguine: et quotidie quidem ſolere intrare ſine ſanguine cauſa incenſi imponendi; cum ſanguine autem ſemel in anno, maxime quia ſequitur:* Semel in anno purificabit illud. *Quod cum ſanguine fieri debere praeceptum eſt. Et poſt hoc adiungit:* Sanctum Sanctorum eſt Domino. *Ac per hoc Sanctum Sanctorum non extra, ſed intra uelum erat, etiam illud profecto* ALTARE, *de quo nunc agitur, quod poni* CONTRA VELVM INTRINSECVS *iuſſit.* Eandem ſententiam *fol. 191. C.* repetiit: *Interius autem, id eſt, in Sanctum Sanctorum intra uelum etc.*; ANTE ARCAM *uero, id eſt,* INTER ARCAM *et* VELVM *poſitum erat* ALTARE INCENSI,

CENSI, *quod aliquando* AVREVM *dicit S. Sacra, aliquando deauratum, aureum utique appellans, quod erat inauratum. Ad baec Sancta Sanctorum niſi ſummo ſacerdoti non licebat intrare quotidie propter inferendum incenſum; ſemel autem in anno cum ſanguine ad purificandum altare.*

§. III.

Ex quibus apparet, Auguſtini ſententiam autoritati Scripturae Sacrae inniti, quoniam *Exod. XXX. 6.* altaris aurei ſitus hoc modo praecipitur: ונתתה אותו לפני הפרכת אשר על ארן העדות לפני הכפרת *Ponas illud* CONTRA VELVM, *quod erit ante arcam teſtimonii*, CORAM OPERCVLO PROPITIATORIO. Quod utrumque *Exodi cap. XL.* iteratur, ſiquidem non ſolum *v. 4.* iubetur: ונתתה את־מזבח הזהב לקטרת לפני ארן העדות *conſtituas altare aureum thymiamatis* CORAM ARCA *teſtimonii*; ſed etiam *v. 26.* Moſes huic mandato diuino reſpondiſſe et altare hoc לפני הפרכת CONTRA VELVM collocaſſe commemoratur. Auguſtino quoque fauere uidentur uerba, quae *1. Reg. VI. 22.* inueniuntur: וכל־המזבח אשר־לדביר צפה זהב *Totum* ALTARE, *quod eſt* SANCTISSIMI, *obduxit auro.*

§. IV.

Verum quia non ſolum Scriptura Sacra docet, ſummo pontifici non quolibet die in Sanctiſſimum usque penetrare permiſſum fuiſſe; ſed etiam unius tantum altaris ſuffitus, in quo quotidie adoleret, mentionem facit, certe illud non in Sanctiſſimo ſed Sancto potius quaerendum eſt. Intelligitur itaque Auguſtinum SS.i. mentem in *Exod. XXX. 6.* minus recte expreſſiſſe, quippe quae eo ſpectat, ut ſitum altaris aurei, in Sancto collocandi, determinet. Primo enim ara ſuffitus poni iubetur לפני הפרכת *coram uelo*, Sanctiſſimum a Sancto diſtinguente. Quia uero ſic incertum eſſet, num illa ad latus uel ſiniſtrum uel dextrum Sancti, an in medio eius conſtitui deberet? quare illico ſubiungitur, לפני הכפרת *coram* ἱλαστηρίῳ, ſiue *eregione ipſius*; ad indicandum, quod altaris aurei ſitus arcae foederis reſponderet. Senſus igitur uerborum eſt: colloces illud altare aureum in Sancto

coram uelo, quod inter hoc atque Sanctiſſimum intercedit, ita ut e diametro arcae foederis, adeoque inter latus Sancti meridionale ac ſeptentrionale, exiſtat. Huc collimat Raſchi interpretatio: לפני הפרכת שמא תאמר משוך מכנגד הארון לצפון או לדרום ת״ל לפני הכפרת מכוון כנגד הארון (*Si tantum dixiſſet:*) CORAM VELO, *fortaſſis cogitares: hoc altare non e diametro arcae, ſed ad latus ſeptentrionale aut meridionale aedis conſtituatur. Hinc Scriptura addit:* CORAM OPERCVLO PROPITIATORIO *i. e. accurate e regione arcae.* Nobiſcum Abarbanelis quoque facit commentatio: ונתתה לפני הפרכת מחוץ לפני הכפרת שיהיה כנגדה נתון Ponas illud ante uelum, *i. e.* EXTRINSECVS: coram operculo propitiatorio, *ſcilicet* E REGIONE *eius erigatur.* Neque τὸ רש״בם praetereunda uidetur explicatio: ונתתה אותו לפני הפרכת בהיכל אשר על ארון העדות היא הפרכת להבדיל בינו להיכל et colloces illud altare CORAM VELO, *n. p. in Sancto,* quod ante arcam teſtimonii obtendatur: *uelum intelligitur, quod Sanctiſſimum a Sancto diſtinguat.* Eodem modo accipienda ſunt uerba *Exod. XL. v. 5.* atque *v. 26.*, ut ſenſus ſit, altare aureum quidem collocandum fuiſſe לפני ארון *coram arca*, ſed tamen לפני הפרכת *coram uelo* adeoque in Sancto. Ex iam dictis intelligitur, quod particula ל, 1. Regum VI. 22. uoci דביר praefixa, alia ratione interpretanda ſit, ſcilicet per AD, APVD, PROPE, ANTE, iuxta Celeberrimi Danzii, Praeceptoris noſtri aeternum uenerandi, *Interpret.* §. *151. II.* edit. minor.

§. V.

Nec Scriptura ſolum Sacra, ſed etiam monumenta antiquitatis Ebraeae Auguſtino, aureum altare Sanctiſſimo adiudicanti, repugnant, ſiquidem in pandectis Talmudicis altare thymiamatis inter candelabrum atque menſam, cui panes propoſitionis imponebantur, adeoque in Sancto collocatur. Quod uerba tractatus *Ioma fol. 51. fac. B. lin. 19.* euincunt: ת״ר בין המזבח למנורה היה מהלך (רש״י: כשבא

כשבא ליכנ׳ היה בוקע בהיכל דרך הדרו׳ להלך בין מזבח הפנימי ולמנורה שהיה בדרום והולך עד הפרכת) דברי רבי יהודה. ר״מ אומר בין שולחן למזבח ויש אומרים בין שולחן לכותל *Docuerunt Rabbini: inter* ALTARE *atque* CANDELABRVM *tranſiit, affirmante R. Iehuda.* (Raſchi annotat: *Summus ſacerdos, expiationis die Sanctiſſimum ingreſſurus, per Sanctum permeauit uia meridionali inter* ALTARE INTERIVS *atque lychnuchum, qui a meridie exſtitit, et progreſſus eſt usque ad uelum*). *R. Meir autem ſtatuit: inter* MENSAM et ALTARE (*ſuffitus*). *Alii contra dixerunt: inter menſam atque parietem* (*inceſſit*). R. Aſcher cum R. Iehuda ad *Ioma fol. 91. fac. B. columm. 2.* conſentit, eodemque modo ſummi pontificis ingreſſum deſcribit: והלך בדרומו של היכל בין מזבח ולמנור׳ עד שהגיע לשתי הפרוכ׳ המבדילין בין קודש ובין קודש הקודשים *introiuit a meridie Sancti inter* ALTARE (*aureum*) *et* CANDELABRVM, *donec ad duo uela, quae* SANCTVM a SANCTISSIMO *ſeiungunt, peruenit.* Ex ſententia igitur R. Iudae atque R. Meiri inter ſe collata informamur, *altare* hoc in *Sancto* inter *candelabrum* atque *menſam* interceſſiſſe.

§. VI.

Eundem omnino altaris aurei ſitum indicat *Gemara* laudati tractatus *Ioma fol. 33. fac. A. lin. 33. et B.* uerbis ſequentibus: ודישון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות מאי טעמא אמר אביי גמרא גמרינא (רש״י שכן סידרן) סברא לא ידענא ורבא אמר כריש לקיש דאמ׳ ריש לקיש אין מעבירין על המצות וכי עייל להיכל במזבח פגע ברישא (רש״י קודם שיגיע למנורה שהמזבח משוך כלפי מזרח קימעא) דתניא שולחן בצפון משוך מן הכותל (רש״י מרחוק מן הכותל צפוני) שתי אמות ומחצה ומנורה בדרום משוכה

משוכה מן הכותל שתי אמות ומחצה (רש״י כמדת השולחן) מזבח ממוצע ועומד באמצע ומשוך כלפי חוץ קימעא (רש״י כלפי מזרח לצד פתח ההיכל) ונוקמי׳ להדיהו (רש״י לוקמא בהדייהו מכוון ביניהן ולמה נמשך לחוץ) כיון דכתיב ואת המנורה נכח השלחן בעינן דחזו אהדדו. ALTARE INTERIVS *a cinere fuit prius purgatum, quam quinque lampades parabantur. Quare? Abbai reſpondit: accepi quidem per traditionem* (Raſchi: *quod ita ſit ordo eorum*), *ſed ignoro rationem. Rabba uero ſtatuit ſecundum* τὸν *Reſch Lakiſch. Nam Reſch Lakiſch dixit: praeceptum ne praetergrediamur.* (*Sacerdos*) *itaque Sanctum ingreſſus, incidit primum in* ALTARE (Raſchi: *Scilicet antequam ad candelabrum uenit. Nam altare paullo propius fuit orienti*). *Traditio enim eſt:* MENSA (*panum propoſitionis*) *erat ab aquilone, remota a pariete* (*ſeptentrionali*) *cubitis duobus et dimidio:* CANDELABRVM *erat ab auſtro, remotum a pariete* (*meridionali*) *cubitis duobus et dimidio* (RASCHI, *iuxta menſuram menſae*)*:* ALTARE (*thymiamatis*), INTERIECTVM, *ſtetit in* MEDIO, *protractum uero fuit paululum foras* (Raſchi: *nempe uerſus orientem ad ianuam Sancti*). Obi. *conſtituatur* ALTARE *hoc accurate inter menſam atque candelabrum* (*quare protrabatur foras*)*?* Reſp. *Quia Exod. XXVI. 35. ſcriptum eſt:* et candelabrum ponas e regione menſae, *neceſſe eſt, ut menſa et candelabrum ſe inuicem reſpiciant.* Quod ut fieri potuerit, altare aureum debuit aliquantulum uerſus orientem conuerti. Normae huius traditionis reſpondet ſitus candelabri, altaris aurei atque menſae, qui in ichnographia templi Hieroſolymitani circa finem tractatus *Middoth* in *Additionibus* Iom Tobh exhibetur. Quod intelligitur ex deſcriptione *numer. LVI.* appoſita: המנור׳ בדרום משמאל הנכנס ושלחן מימין ומזבח הזהב משוך מבין שניה׳ לחוץ ככתוב בתורת משה CANDELABRVM *fuit a meridie a ſiniſtra ingredientis:* MENSA (*panum*) *a dextra:* ALTARE AVREVM *inter utrumque, attamen foras protractum, iuxta legem Moſaicam.*

§. VII.

§ VII.

Cum doctrina illa exotica conuenit quoque Maimon, in *Hilcoth Beth becbira cap. IV. §. 17.* altare aureum eodem collocans: מזבח הקטורת היה מרובע אמה על אמה והוא נתון בהיכל מכוון בין הצפון לדרום משוך בין השולחן והמנורה לחוץ ושלשתן היו מונחין משליש ההיכל ולפנים כנגד הפרוכת המבדיל בין קדש ובין קדש הקדשים ARA *thymiamatis, cubitum unum longa lataque, fuit conſtituta in Sancto accurate inter ſeptentrionem ac meridiem, protracta uero inter* MENSAM *atque* CANDELABRVM *foras. Atque haec* TRIA *ſtabant in parte tertia Sanctuarii et introrſum iuxta uelum, Sanctum a Sancto Sanctorum ſeiungens.* Iohann. Buxtorfius, filius, Maimonidis mentem in *Hiſtoria arcae foederis cap. V. p. 73.* uerſione ſua minus bene expreſſit: *Omnia autem tria ſita erant a trientali ſeu tertia parte templi et* INTERIORIS ADYTI *ex oppoſito ueli.* Tantum enim abeſt, ut uoce לפנים *adytum interius* exprimatur, ut ea potius indicetur, quaenam Sancti pars tertia hic ſit intelligenda. Nec probari poſſunt, quae Io. Lightfoot de ſitu huius altaris in *Deſcriptione Templi Hieroſolymitani Tom. I, opp. p. 586. Section. VI.* uerbis tam *Gemarae*, antea prolatae, quam Maimonidis haud recte intellectis, commemorauit: *Candelabrum erat ad latus unum aedis, menſa ad alterum, altare in medio, non exacte quidem inter menſam et candelabrum, ſed* PAVLO PROPIVS ADYTO *quam illa. Haec tria ornamenta ac ſupellectilia Sanctuarii erant poſita in tertia parte domus: hoc eſt cum domus (ſignificatur Sanctuarium) eſſet quadraginta cubitos longa, ei qui ambulauerit* (*a*) *uiginti ſex cubitos et duas tertias cubiti partes intra aedem, occurrebat (primum)* MENSA *et* CANDELABRVM, *et*

(*a*) Scilicet diuiſis quadraginta ſanctuarii cubitis per numerum 3, in tot enim partes illud a Maimonide diuiditur, cuilibet ſanctuarii parti $\frac{1}{3}$ competent cubiti $13 + \frac{1}{3}$, adeoque ταῖς $\frac{2}{3}$ aſſignabuntur cubiti $26 + \frac{2}{3}$

et PAVLO VLTERIVS VERSVS VELVM *ſtabat hoc* ALTARE. Siquidem Maimon una cum Talmude teſtatur, non altare thymiamatis ſed candelabrum atque menſam adyto paullo propiora fuiſſe, adeoque altare illud ſacerdoti ingredienti primum occurriſſe. Quod et amplius ex Maimonidis *tractatu* adducto eiusque *Cap. I. §. 7.* confirmari poteſt, ubi docet: המנורה בדרום משמאל הנכנס ושולחן מימין שעליו לחם הפנים ושניהם בצד קדש הקדשים מבחוץ ומזבח הקטורת משוך מבין שניהם לחוץ *In plaga auſtrali a ſiniſtra manu introeuntis erat candelabrum, et menſa, cui panes propoſitionis imponebantur, a dextra, eaque duo ſtabant iuxta Sanctiſſimum extrinſecus; ſed* ALTARE *ſuffimenti, inter utrumque intercedens, protractum erat* FORAS. Non enim dicitur, altare aureum לפנים *introrſum* ac uerſus uelum Sanctiſſimi atque occidentem, ſed לחוץ *foras* ac uerſus orientem adeoque ianuam Sancti paululum fuiſſe conuerſum. Haec lucem foenerantur non ſolum illis, quae idem Autor l. c. ſubiungit: מזבח לקטורת ומנורה ושולחן ושלושתן בתוך הקודש לפני קדש הקדשים ALTARE *ſuffitus, candelabrum et menſa, haec tria fuerunt in* SANCTO *coram* SANCTISSIMO; Sed etiam, quae in *Hilcoth Abbodath Iom Kippurim cap. III. §. 5.* de ſitu altaris aurei exponit: ואחר כך מערב שני הדמים דם הפר ודם השעיר ומזה משניהם ארבע הזיות על ארבע קרנות מזבח הזהב שבהיכל ושבע הזיות על אמצעא של מזבח זה *Deinde commiſcebat utrumque ſanguinem, ſcilicet iuuenci atque hirci, et ſpargebat de utroque quater ſuper quatuor cornua* ALTARIS *aurei, in* SANCTO *obuii, et ſepties ſuper altaris huius medium.*

§. VIII.

Audiendus quoque eſt Flauius Ioſephus, qui *Antiquitat. Iudaic. Libr. III. cap. VII. p. 74.* altare aureum eodem templi loco ac inter candelebrum menſamque ponit: ἐπὶ ταύτης (τραπέζης) ἐτίθετο γὰρ ἐν τῷ νεῷ τετραμμένη πρὸς ἄρκτον οὐ πόῤῥω τοῦ μυχοῦ διετίθεσαν δ᾽ ἄρτους δώδεκα ἀζύμους κ. τ. λ.

κατὰ

κατὰ πρόσωπον δὲ τραπέζης, τῷ πρὸς μεσημβρίαν τετραμμένῳ τοίχῳ πλησίον ἵσταται λυχνία κ. τ. λ. μεταξὺ δὲ αὐτῆς καὶ τῆς τραπέζης ἔνδον θυμιατήριον ξύλινον. *Huic* (*menſae*), *collocabatur enim in Sancto ad aquilonem conuerſa non procul ab adyto, duodecim panes azymos imponebant* etc. *Ex aduerſo menſae uero candelabrum prope parietem meridionalem conſtituebatur* etc. *Inter* HOC *autem atque* MENSAM *intercedebat* ALTARE *thymiamatis ligneum.* Cum his conueniunt, quae *Libr. VIII. cap. 2. p. 235.* repetit: τὴν δὲ λυχνίαν καὶ τὴν τράπεζαν καὶ τὸν βωμὸν τὸν χρύσεον ἔστησαν ἐν τῷ ναῷ πρὸ τοῦ ἀδύτου *Candelabrum atque menſam et* ALTARE *aureum poſuerunt in Sancto* ANTE ADYTVM. Nec aliena ſunt quae *de Bell. Iudaic. Libr. VI. cap. 14. p. 842.* commemorat: καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος κ. τ. λ. εἶχεν ἐν αὐτῷ τρία θαυμασιώτατα καὶ περιβόητα πᾶσιν ἀνθρώποις ἔργα, λυχνίαν, τράπεζαν, θυμιατήριον *Et prima quidem* (*templi*) *pars* etc. *continuit tria miranda et omnibus hominibus praedicanda opera, nempe candelabrum, menſam et* ALTARE *ſuffimenti.*

§. IX.

Videretur quidem altare aureum in Sanctiſſimo collocandum eſſe, quia in pandectis Talmudicis alibique ſaepius מזבח פנימי uocari ſolet, quod ex *Iom. fol. 59 A. poſt init.* apparet: מר סבר סביב דמזבח פנימי כסביב דמזבח החיצון *Dominus ſtatuit:* τὸ סביב *altaris* INTERIORIS (Raſchi, דכתיב ביה על קרנות המזבח סביב *ſcriptum enim Leuitic. VIII. 15. de eo:* ſuper cornua altaris סביב circum quaque) *explicari debet ſicut* τὸ סביב *altaris* EXTERIORIS. Quia uero altare interius exteriori, quod extra Sanctum exſtitit, opponitur, intelligitur, quod illius reſpectu altare aureum, in Sancto ipſo collocatum, *interius* dicatur. Confirmari hoc poteſt ex ipſa *Miſchna*, ad quam uerba illa *Gemarae* ſpectant, ſiquidem illa *fol 58. B.* dicit, ſummum pontificem, e Sanctiſſimo egreſſum, ſuper quatuor altaris aurei cornua de ſanguine commixto dediſſe. Iuuabit quoque proferre τοῦ Raſchi teſtimonium, ad *Iom. fol. 45. B. in med.* appoſitum: והוא מזבח הפנימי הסמוך למנורה ולפני

לפנים

לפנים *Et hoc eſt* ALTARE INTERIVS, *quod* CANDELABRO *atque* ADYTO *fuit propinquum.*

§. X.

Altari thymiamatis ita e Sanctisſimo remoto, Ioh. Buxtorfius fil. thuribulum aureum in *Epiſtol. Ebr.* intelligendum eſſe affirmat in *Hiſtoria arcae foederis*, idque *Cap. V. p. 76.* his uerbis: *Probabilius itaque dici fortaſſis poteſt*, PECVLIARE *aliquod fuiſſe* AVREVM *in eum finem et uſum deſtinatum, ut cum eo ſacerdos ſummus quotannis in die expiationum ingrediatur in Sanctum Sanctorum. Et de hoc dicere Apoſtolum, quod Sanctum Sanctorum habuerit thuribulum; non quod in eo fuerit incluſum et conſeruatum* etc. *ſed quod huic uſui peculiariter inſeruiret, ut eo ſummus ſacerdos in Sancto Sanctorum adoleret.* Ab hac ſententia non alienus eſt B. Auguſt. Pfeifferus in *Dub. Vexat.* ad *Exod. XXX. 6. caeterum*, inquiens, *rectius dicitur Sanctum Sanctorum habuiſſe* THVRIBVLVM AVREVM (*peculiare nimirum et ab altero* ARGENTEO, QVOCVM QVOTIDIANI SVFFITVS *fiebant, diſtinctum*) *ſcilicet non perpetuo, ſed ad tempus, tum nimirum, quando inferebatur; uel ſi mauis, non incluſione uel aſſeruatione, uerum deſtinatione ad adytum.*

§. XI.

Vt Pontifex maximus expiationis die *thuribulo* quodam ad ſuffiendum in Sanctiſſimo uteretur, lex diuina *Leuitic.* XVI. 12. praecepit; non uero determinauit, num illud aureum an argenteum eſſet. Hinc in *Additionibus* Iom. Tobh ad *Ioma IV. θ. 4.* annotatur: לא של כסף ולא של זהב כתיב בתורה *Neque* ARGENTEVM *neque* AVREVM *thuribulum in lege ſcriptum eſt.* Aureum uero thuribulum fuiſſe, erudimur ex traditione Ebraeorum, quam *Miſchna* in *Ioma cap. IV. θ. 4* exhibet: בכל יום היה חותה בשל כסף ומערה בתוך של זהב (רש״י כשחותה גחלים ממערכה שנייה של המזבח להכניס על המזבח הפנימית לקטורת שחרית וערבית) והיום חותה בשל זהב ובה היה

.הוה מכנים *Quolibet die* (Raſchi: *quando prunas promſit ex ſecundo lignorum ordine ſuffitus gratia diſpoſitorum, ut illas inferret ad ſuffitum matutinum et ueſpertinum peragendum*) *ſumſit* (*prunas*) THVRIBVLO ARGENTEO, *easque euacuauit* (*b*) *in* (*thuribulum*) AVREVM: *Hoc uero die* (*ſcilicet, expiationis*) *ipſo thuribulo* AVREO (*prunas*) *cepit, illudque intulit.* In GEMARA *fol. 44. B lin. 23.* ad eam *Miſchnam* ratio huius rei exponitur: מ״ט משו׳ חולש׳ רכ״ג *Cur* (*ipſo thuribulo aureo ſumſit hodie prunas*)? Reſp. *propter debilitatem ſacerdotis M.* (*quam ſibi ieiunio contrahebat*). In haec uerba Raſchi commentatur: שטורח הוא לערות מכלי אל כלי *Quia moleſtia eſt* (*prunas*) *ex uno uaſe in aliud euacuandi.* Cum *Miſchna* modo adducta Maimon in *Hilcoth Abbodhath Iom Kippurim cap. II. §. 5.* concordat: בכל יום מי שזכה במחתה חותה במחתה של כסף ומערה האש למחתה של זהב והיום חותה כהן גדול במחתה של זהב ובה נכנס להיכל שלא ליגעו בתוספת עבודה *Quotidie is, cui thuribulum obtigit,* ARGENTEO *thuribulo* (*carbones*) *ignitos ſuſtulit, eosque thuribulo* AVREO *indidit; hoc autem die pontifex maximus thuribulo* AVREO (*prunas*) *ſumſit, cum quo in templum ingreſſus eſt, ne aucto labore defatigaretur.*

§. XII.

Intelligimus iam non ſolo expiationis ſed reliquis etiam diebus *thuribulum* quoddam *aureum*, quo prunae ſuper altare aureum ſunt illatae, uſurpatum fuiſſe; quod autem hocce thuribulum aureum, cuius ope ſummus ſacerdos ſuffitum expiationis die in Sanctiſſimo fecit, a reliquis thuribulis, uſui quotidiano deſtinatis, diſtinctum fuerit, monumenta quoque antiquitatis Ebraeae nos edocent. In eo quidem conuenerunt thuribulum aureum feſti expiationis et cuiuslibet diei, quod utrumque *tres cabos* ceperit, teſte

 Mi-

(*b*) Sic thuribulo *argenteo* ſuffitus quotidiani non fiebant, quod tamen Pfeifferus uerbis antea §. X. allatis affirmat.

Miſchna in Ioma cap. IV. θ. 4. בכל יום חותה בשל ארבעה קבין ומערה בתוך של שלשת קבין והיום חותה בשל שלשת קבין ובה היה מכניס ר׳ יוסי אומר בכל יום חותה בשל סאה ומערה בתוך של שלשת קבין והיום חותה בשל שלשת קבין ובה היה מכניס, *Singulis diebus (prunas) ſumebat thuribulo (argenteo),* QVATVOR *cabos continente, quod euacuabat in thuribulum (aureum)* TRIVM *caborum; hoc autem die (nempe expiationis, ſummus ſacerdos) ipſo thuribulo (aureo),* TRES *cabos capiente, (prunas) ſuſtulit, quod intulit. R. Ioſe uero dicit: quotidie thuribulo, ſatum capiente, prunas depromſit, illudque in thuribulum* TRIVM *caborum euacuauit; ſed hodie thuribulo,* TRES *cabos continente, prunas ſumſit, cum quo intrauit.* Ab his non aliena ſunt, quae in *Siphra Sectione* אחרי מות *cap. III. column. B. fol. 168. editionis Venetae,* commentario, קרבן אהרן dicto, inſtructae ad uerba *Leuitic. XVI.* annotantur.

§. XIII.

Differentia uero utriusque thuribuli aurei in *Ioma* l. c. ſtatim ſubiungitur. *Primo* ſcilicet thuribulum aureum Sanctiſſimi a quotidiano *leuitate* differebat, iuxta uerba *Miſchnae*: בכל יום היתה כבדה והיום קלה *Thuribulum quotidianum fuit* GRAVE; *illud uero, quo ſummus ſacerdos expiationis die utebatur,* LEVE. Rationem huius leuitatis Bartenura ad uerba prolata indicat: כבדה שהיה דופנה עבה היום קלה שהיה דופנה רק. *Thuribulum cuiuslibet diei erat* GRAVE, *n. p. propter laminae denſitatem; hoc autem* LEVE, *ob laminae tenuitatem.* Conuenit omnino haec explicatio cum *Gemara* tractatus *Ioma*, in qua *fol. 44. fac. B. lin. 29.* ad Miſchnam adductam eadem cauſa ſuppeditatur: בכל יום היתה גלדה עבה (פר״שי דופנה עבה לכך היתה כבידה) והיום רך (רש״י רק). *thuribulum quotidie uſurpatum conſtitit ex* LAMINA DENSA (Raſchi, *adeoque fuit* GRAVE); *hodiernum autem ex* LAMINA TENVI.

Nec

Nec a Miſchna, iam iam communicata, Maimon in *Hilcoth Abbodhath Iom Kippurim cap. II.* §. 8. diſſentit: ובן מחתה של כל יום מחזקת ארבעה קבין ושל יום שלשת קבין ובכל יום היתה כברה והיום קלה. *Sic quoque thuribulum cuiuslibet diei cepit quatuor cabos, huius uero diei tres cabos: illud fuit* GRAVE, *hoc* LEVE

§ XIV.

Videretur uero Maimon ſibi ipſi non conſtare, quoniam in ſequenti *Cap. IV.* §. 1. thuribulo Sanctiſſimi, *grauitatem* attribuit: היה הדין שיוליך המחתה בשמאלו וכף הקטורת בימינו אבל מפני כובד המחתה ועוד שהיא חמה אינו יכול לסובלה בשמאלו עד הארון לפיכך נותל המחתה בימינו וכף הקטורת בשמאלו ומהלך בהיכל עד שהוא מגיע לקדש הקדשים *Iure debuiſſet thuribulum (aureum) manu ſiniſtra, cochlear uero ſuffimenti dextra portare; ſed quia thuribulum* GRAVE *fuit itemque calidum, non potuit hoc ea usque ad arcam inferre: itaque manu dextra thuribulum, cochlear, thymiamate inſtructum, ſiniſtra ſumſit, et per Sanctum tranſiit donec ad Sanctisſimum peruenit.* Attamen quod thuribulum huius feſti et leue et graue fuerit, recte, diuerſo tamen reſpectu adeoque ſine contradictione, aſſeritur: *Leue* enim illud dicitur, reſpectu thuribuli quotidiani, quod graue fuit. Ipſe Maimon hanc comparationem inſtituit in commentatione, *Miſchnae* antea prolatae adiecta: ולא היו מצריכין אותו ביום צום כיפור לערות אש ממחתה למחתה אחרת כדי שלא יגע כ"ג ושלא יוסיף בעמלו אלא באותה מחתה עצמה שהוא חותה האש מן המזבח וקלה היתה כנגד המחתה של כל יום ויום. *Non cogebant ſacerdotem ſummum ieiunii feſto, expiationi deſtinato, ut ignem ex* thu-

thuribulo in aliud euacuaret, ne ipſe defatigaretur, neque moleſtia eius augeretur; ſed eodem thuribulo carbones ignitos ex altari ſumſit, quod RESPECTV THVRIBVLI *quotidiani* LEVIVS *fuit.* Grauitatem contra thuribulo huic aureo reſpectu *cochlearis,* quo thymiama in adytum inferebatur, tribuit Maimon: quare thuribulum dextra, cochlear ſiniſtra portauit. Contradictionem hanc ita tollendam eſſe, confirmamus ex Bartenura, qui ad *Ioma Cap. V. θ. 1.* annotauit: נטל את המחתה בימינו לפי שהיא כבדה וחמה וכף הקטרת קלה הימנה לכך מחתה בימינו וכף בשמאלו. *Thuribulum dextra ſumebat, quia* GRAVE *et calidum, cochlear uero* IPSO LEVIVS *erat: itaque* THVRIBVLVM *manu* DEXTRA, COCHLEAR *autem* SINISTRA *geſtabat.*

§. XV.

Secunda differentia thuribuli aurei Sanctiſſimo deſtinati ac quotidiani in *Miſchna* laudata exponitur hoc modo: בכל יום היתה ידו קצרה והיום ארוכה *Thuribulum quotidianum* MANVBRIO BREVI, *hodiernum uero* LONGO *fuit inſtructum.* Diſcrimen hoc non ſolum explicatur ſed ipſius quoque ratio in *Talmude Hieroſolymitano* ad uerba Miſchnae adducta *fol. 41. fac. B. circa fin.* indicatur: בכל יום לא היה בה אמה גמורה (פי׳ קצרה) והיום היה בה אמה ומחצה שתהא הזרוע מסייעת *Anſa quotidiani thuribuli non erat* INTEGRVM CVBITVM *longa; ſed anſa huius longa fuit* CVBITVM ET DIMIDIVM, *ut ipſa (ſummi ſacerdotis) brachium adiuuaret.* Eadem cauſa *in Talmude Babylonico* ad *Miſchnam* modo nominatam *fol. 44. fac. B. lin. 30.* allegatur: בכל יום היתה קצרה והיום ארוכה מאי טעמא כדי שתהא זרועו של כהן גדול מסייעתו *Thuribulum quotidianum breui, hodiernum longo manubrio praeditum erat. Quare? ut pontificis maximi brachium ſuffulciretur.* Quam Gemarae rationem amplexus eſt Maimon in *Ioma IV. θ. 4.* commentatus:

tatus:

tatus: וידה ארוכה כדי שיקל משא׳ *Anſa huius thuribuli fuit* LONGA, *quo illud* FACILIVS PORTARI *poſſet* (*a ſummo ſacerdote*). Huc quoque pertinent quae idem Autor in *Hilcoth Abbodhath Iom Kippurim cap. II. §. 8.* refert: ובכל יום ידה קצרה והיום ארוכה כדי להקל על כהן גדול שלא ייגע *Thuribulum cuiuslibet diei habuit manubrium breue, huius uero diei inſtructum erat anſa* LONGA, *quae onus leuaret, quo minus pontifex maximus defatigaretur.* Anſam quidem huius thuribuli ideo longam fuiſſe, ut ſummus ſacerdos illud in brachium ſuſpendere poſſet, Ioh. Lundius *in Iudiſch. Heiligth. p. 1033.* arbitratur: *Diß Feuer-Faß war vom andern Feuer-Fäſſern, die täglich gebrauchet wurden, ſehr unterſchieden. Denn* etc. *Es hatte auch einen längern Handgriff, als die täglich gebrauchet wurden, daß er ſelbiges, wenn es nöthig war, über den Arm hengen kunte. Welches alles geſchahe, um dem Hohen-Prieſter die groſſe Mühe, ſo er dieſen Tag hatte, etwas erträglicher und leichter zu machen.* Ipſi uero aduerſantur, quae Raſchi ad *Miſchnam* ſaepius nominatam *Ioma fol. 43. fac. B. in med.* annotauit: והיום ארוכה כדי שיתן ידו למטה מזרוע ותהא מסייעתו *Manubrium thuribuli (Sanctiſſimo deſtinati) erat* LONGVM, *ut* (*ſummus ſacerdos*) *illud* BRACHIO *ſuo* SVBDERE *poſſet eoque ſuffulciretur.* Quod et R. Aſcher teſtatur, cuius uerba in ſequentibus §. XX. alia occaſione in medium proferemus.

§. XVI.

Longitudini anſae, qua thuribulum Sanctiſſimi praeditum fuit, illico aliud diſcrimen in *Talmude Babylonico* laudati tractatus *Ioma fol. 44. B. lin. 32.* ſubnectitur, idque ſequens: בכל יום לא היה ניאשתיק והיום היה לה ניאשתיק *thuribulum cuiuslibet die non habuit* ניאשתיק; *ſed thuribulo huius diei fuit* ניאשתיק. Raſchi per uocem ניאשתיק *annulum* quendam intelligendum eſſe putat, ſic enim in eam l. c. commentatur: נאשתק טבעת בראשו׳ שמקשקש נאשתק לו ומשמי׳ קול משו׳ ונשמע קולו בבאו וגו׳

fuit

fuit ANNVLVS *in ſummitate eius, quo (ſummus ſacerdos) tinniuit ſonumque edidit, quia Exod. XXVIII. 35. dicitur: ut audiatur ſonus ipſius, quum ingreditur etc.* Sententia τȣ Raſchi in *Toſaphoth* quoque l. c. hoc modo affertur: פר״שי טבעת להשמיע קול כדכתיב ונשמע קולו בבאו אל הקדש *Raſchi* τὸ נאשתיק *explicat per* ANNVLVM *tinnientem. Sicuti ſcriptum eſt: et audiatur ſonus eius, quando Sanctum intrat.* A mente Raſchii remotiſſima uidetur Ioh. Buxtorfii, patris, explicatio, quam in *Lexic. Talmudico* ad uocem ניאשתיק appoſuit: נאשתיק *chirotheca, iuxta quosdam: uel annulus tinnulus, tintinnabulum, quod* SACERDOS IN CAPITE *geſtauit, ut eius aduentus exaudiri poſſet, ut R. Salomon uult* etc. *R. Salomonis explicatio nititur loco Exod. XXVIII. 35.* Annulus enim hic non ſummo ſacerdoti ſed potius thuribulo Sanctiſſimi attribuitur, adeoque uox בראשי׳ minime reddi debet: *in capite* eius, ſcilicet pontificis maximi. Interpretione Raſchiana in *Toſaphoth* adducta, ibidem, in *Talmude Hieroſolymitano* נרתק pro נאשתק legi, obſeruatur: ובירושלמי גרסי׳ נרתק שלא יכווה ונראה לרי״בא כעין נרתק של עור היה עשוי סביב ידה של מחתה לאחוז בה שלא יכווה משום דכל כלי מתכות חם מקצתו חם כולו לפיכך חיה צריך היום נרתק יותר מבשאר ימים לפי שהיו הגחלים שוהים במחתה זמן מרובה עד שהיתה חמה הרבה ושוב מוציא שהיא אחת מה׳ עבודות היצא כף ומחתה. *In Talmude Hieroſolymitano legitur* נרתק THECA, *quae impediuit, quo minus pontificis maximi manus ureretur. Et uidetur* τῷ רי״בא *inſtar* THECAE CORIACEAE CIRCA THVRIBVLI MANVBRIVM *factam fuiſſe, ut ſummus ſacerdos illud apprehendere potuerit, ne*

adu-

adureretur: Nam omne uas metallicum ex parte caleſactum, incaleſcit quoque totum. Quare hodie theca magis neceſſaria fuit, quam reliquis diebus: quia prunae thuribulo multum temporis immoratae ſunt, donec illud admodum caluerit, et tum fuit elatum. Nam eductio thuribuli atque cochlearis pertinet ad miniſteria illa (expiationis die) peragenda.

§. XVII.

Verba *Talmudis Hieroſolymitani*, ad quae in *Toſaphoth* reſpicitur, inueniuntur in *Gemara* tractatus *Ioma fol. 41. fac. B.* ita concepta: בכל יום לא היה בה נרתיק והיום היה בה נרתיק שלא תכווה *Manubrium thuribuli quotidiani nullo* TEGVMENTO *fuit obductum; anſa uero huius diei* THECAM *habuit, ut ne pontificis maximi manus calore laederetur.* Hac occaſione τῦ ר״בא quoque expoſitio, iam in §. praecedenti ex *Toſaphoth* a nobis adducta, l. c. in commentario marginali exhibetur, ita tamen ut uerba eius ultima ſic immutata proponantur: לפי שהיום היו גחלים שוהים הרבה במחתה עד שנתחמם גם בית ידו *Quia carbones hoc die tamdiu in thuribulo manſerunt, donec* MANVBRIVM *quoque ipſius* INCALVERIT. Vocem נשתק tegumentum denotare, obſeruatur in Lexico, *Aruch* dicto, *edit. Venet.*, ubi ad uocem נשתק annotatur: בסוף גמרא דפרק טרף בקלפי בכל יום לא היה נושתק היום היה לה נושתק פירוש כסוי כדאמר׳ בפרשת ו׳ בבראשית רבה לעתיד לבא הק״בה מערטלו (c) מנושתקו. *Circa finem Gemarae capitis IV. tractatus Ioma, quod incipit;* ſuccuſſabat urnam, (*fol. 44. B.*) *legitur: Thuribulo quotidiano non fuit* נישתק; *acerra uero huius diei habuit* נושתק *i. e.* TEGVMENTVM (*n. p. manubrii*).

C Sicu-

(c) In Sepher *Rabboth* legitur מערטלו מנרתיקו. Conferri quoque poteſt Buxtorfius ad נרת in *Lexic. Talmud.*, ubi eadem uerba ex *Bereſchith Rabba* adduxit.

Sicuti in Bereſchith Rabba Sectione VI. dicitur: eueniet, ut Deus ſanctus benedictus eum (ſcilicet ſolem) nudet ex ſua THECA. Hinc quoque in eodem *Lexico* uox נרתק (quam ſuo loco uide) per נשתק explicatur: בסוף גמרא דפ׳ מי שאחזו לכשתצא חמה מנרתקה פי׳ מנושתיקה התנן בכל יום לא היה לה נישתיק *In fine Gemarae capitis VII. tractatus Gittin, quod incipit:* quem ceperit, *fol. 76. B. docetur: Quando ſol egreditur e* THECA *ſua i. e.* TEGVMENTO *ſuo (ſiue, quando ſol oritur). Nam ecce docemus (in Ioma fol. 44. B.): thuribulum quotidianum nullum habuit* TEGVMENTVM.

§. XVIII.

Iam intelligemus, quid de Ioh. Buxtorfii, patris, uerſione ſentiendum ſit, qui uocabulum נאשתיק (quod ipſum euoluatur) in *Lexico* ſuo *Talmudico*, per *chirothecam* explicat. Sic enim ibi ſcribit: נאשתיק CHIROTHECA *iuxta quosdam: uel annulus* etc. *Hinç* בכל יום לא היה לו נישתיק והיום היה לו נישתיק *Quouis die non erat ei (ſacerdoti)* CHIROTHECA, *ſed hoc die erat ipſi* CHIROTHECA, *ſcilicet*, AEREA, *ut tractare uaſa calida uel ignita poſſet, ne manum adureret, Iom. fol. 44. B.* Primo enim in loco Talmudico allato non legitur לו, ſed לה, cum ſuffixo foeminini generis, hoc certe non ad ipſum ſacerdotem ſummum, ſed ad מחתה *acerram* referri debet. Quod et contextus comprobat, quandoquidem ibi ea de thuribulo Sanctiſſimi praedicantur, quibus ab acerra cuiuslibet diei diſtinctum fuerit: inter haec ſimul numeratur, anſam illius habuiſſe *thecam.* In *Gemara* quidem materia thecae non exprimitur, eam uero ex *pelle*, non autem ex *aere*, conſtitiſſe רי״בא autumat, quae effecerit, ut pontifex maximus, hanc acerram, non autem alia uaſa calefacta, manu tractare poſſet. Seduxerunt fortaſſis celeberrimum Philologum uocabula, יד *manum*, et בית יד *chirothecam*, alias denotantia. Hic uero יד non proprie ma-

num

num ſed *manubrium* ſignificat; quod interpretatio τȣ̃ ריב״א antea ex Toſaphoth adducta euincit, in qua dicitur, *tegumentum illud fuiſſe factum* מחתה של ידה סביב *circa* ידה *manum eius*, *nempe thuribuli.* Sic quoque בית יד, quia de thuribulo praedicatur, *chirothecam* proprie dictam minime notare poteſt. Nec *chirotheca* thuribuli impropria h. l. admitti poterit, quia in commentario marginali *Talmudis Hieroſolym.* l. c. ex mente τȣ̃ ריב״א aſſeritur, thecam illam manubrii hoc die neceſſariam fuiſſe, quia prunae multum temporis in thuribulo manſerint, donec et בית יד h. e. *manubrium* incaluerit. In §. ſequenti ex Toſaphoth quoque percipiemus, quod נרתק נבקע לבית יד *ea theca manubrio* fuerit affixa. Sin iuxta Buxtorfium chirotheca ſummi ſacerdotis intelligeretur, concipi non poſſet, quomodo ille thuribulum chirotheca aerea tractare potuerit. Et ſi hoc non repugnaret, attamen, manubrio calefacto, calor pontificis quoque chirothecam aeream penetraſſet, quo minus ea thuribulum tractare potuerit.

§. XIX.

Sic tegumentum, quo thuribuli anſa circumdata fuit, inter hanc atque ſummi pontificis manum interceſſit: hinc quaeritur in *Talmude Hieroſolymitano*, an theca illa inter utrumque interſtitium aliquod conſtituerit! Quodque negatur iuxta ea, quae in *Toſaphoth* ad *Ioma fol. 44. B.* ex illo apponuntur: ופריך בירושלמי ואינו חוצץ ומשני קובעו במסמר כלומר על ידי מסמרין היה נבקע אותו נרתק לבית יד שיהא בטל ויחשב כגוף המחתה. *Obiicitur in Talmude Hieroſolymitano: nonne ſeparauit theca manum ſummi ſacerdotis ab anſa thuribuli? Et reſpondetur, ea affixa fuit clauo. Quaſi diceret: ope* CLAVORVM נרתק אותו *illa* THECA לבית יד MANVBRIO *affigebatur, ut ipſa irrita eſſet, et, ac ſi ad ipſum thuribulum pertineret, putaretur.* Verba illa in *Talmudis* nominati tractatu *Ioma fol. 41. B.* ita leguntur:

ואינו חוצץ א״ר יוסי קובעו במסמר. *Sed nonne theca manum pontificis maximi a manubrio ſeiunxit! Reſp. R. Ioſe dixit: affixa fuit clauo.* Apparet ex his quoque, quod per נאשתיק *chirotheca aerea* ſummi ſacerdotis, ut Buxtorfius exiſtimauit, intelligi nequeat: Sequeretur enim, illam ipſius manui clauis fuiſſe affixam, quod ei magnum certe dolorem excitaſſet.

§. XX.

Tandem thuribulum Sanctiſſimi ex *auro alio* conſtitiſſe, in *Miſchna* tractatus *Ioma*, *capit. IV. θ. 4.* perhibetur: בכל יום היה זהבה ירוק והיום אדום דברי ר׳ מנחם *Aurum thuribuli quotidiani* VIRIDE, *huius autem diei* RVFVM *fuiſſe, aſſeruit R. Menachem.* Occaſione horum uerborum uaria auri genera in *Gemara fol. 44. B. lin. 34.* recenſentur: אמ׳ רב חסדא ז׳ זהבים הן זהב וזהב טוב וזהב אופיר וזהב מופז וזהב שחוט וזהב סגור וזהב פרוים. זהב וזהב טוב דכת׳ וזהב הארץ ההי׳ טוב. זהב אופיר דאתי מאופיר. זהב מופז שדומה לפז. זהב שחוט שנטוה כחוט. זהב סגור בשעה שנפתח כל החנויות נסגרות. זהב פרוים שדומה לדם הפרים. *R. Chaſda dixit:* SEPTEM *ſunt auri genera, aurum, aurum bonum, aurum ophir, aurum mupas, aurum ſchachuth, aurum ſagur, aurum paruaiim. Datur* (1) *aurum* (2) *et aurum* BONVM, *nam Geneſ. II. 2. ſcriptum eſt: et aurum iſtius terrae* BONVM (Raſchi, מכלל דאיכא זהב סתמא *Exinde ſequitur, quodque fuerit aurum ſine* ADDITO *nominatum*): (3) *aurum ophir, quod uenit ex Ophir:* (4) *aurum mupas, quod ſimile fuit* פז τῷ (Raſchi, מצהיב כמרגלי׳ *fulſit ut margarita*): (5) *au-*

rum

rum ſchachuth, quod netur ut filum : (Raſchi, מפני שהוא רך *quia illud tene fuit) :* (6) *aurum ſagur ; ea enim hora, qua hoc uenum exponebatur, omnes officinae claudebantur :* (7) *aurum* PARVAIIM, *quod ſimile fuit* SANGVINI *iuuencorum.* Ex hoc auro, *paruaiim* appellato, thuribulum Sanctiſſimi confectum fuiſſe, docet *Baraita*, quae ſtatim *fol. 45. fac. A. lin. 4.* ſubiungitur: תניא נמי הכי (פירש ר״שי דעל שם שרומה לדם הפרים נקרא זהב פרוים בדברי הימים) בכל יום היה זהבה ירוק והיום אדום והיינו זהב פרוים שרומה לדם הפרים. *Traditio etiam* SIC *eſt* (Raſchi, *n. p. quod, quia ſanguini iuuencorum ſimile fuit, in Libr. Chronicor. aurum* פרוים *nominetur) : Quolibet die aurum (thuribuli) fuit* VIRIDE, *hoc autem die* RVBRVM, *et hoc eſt aurum* פרוים, *quod iuuencorum* SANGVINI *non diſſimile fuit.* Eadem explicatio in *Talmude Hieroſolymitano* tractat. *Iom fol. 41. B.* ad uerba זהב פרוים inuenitur: ר׳ שמעון בן לקיש אמר אדום דומה לדמו של פר *R. Simeon filius* τȣ̃ *Lakiſch dixit : eſt aurum rubrum, iuuenci ſanguini ſimile.* Haec ſunt, quae de thuribuli aurei Sanctiſſimo conſecrati ac quotidiani differentia in *Miſchna* atque *Gemara* traduntur, eaque coniunctim R. Aſcher ad *Iom fol. 91. fac. B. col. 2.* commemorat : ונטל מחתה מזהב אדום מחזקת שלשת קבין והיתה דקה והיה לה בית יד ארוך שמגיע תחת זרועו כדי שתהא זרועו מסייעתו והיה לה נישתוק ופירש ר״שי טבעת שישמע קולו בבואו ורבינו חננאל פירש נרתק שהיה לה כמו נרתיק שלא יכוה כשהיא מתחממת מן הגחלים *Sumſit thuribulum* (1) *ex* AVRO RVBRO *confectum, quod tres cabos continebat :* (2) *fuit illud* TENVE (*adeoque* LEVE) (3) *habuit etiam* בית יד ארוך MANVBRIVM LONGVM, *quod ad brachium usque infra pertigit, ut hoc adiuuaret :* (4)

 porro

porro ipſi fuit נישתוק, *i. e., Raſchi explicante, annulus, quo ſummus ſacerdos ingreſſurus ſonum ederet. R.* CHANANEL *uero* נאשתק *explicat per* נרתק, *quod thuribuli (anſae) fuerit inſtar* THECAE, *ne pontifex maximus, thuribulo a prunis calefacto, ureretur.*

§. XXI.

Conſtat itaque, *peculiare* thuribulum aureum Sanctiſſimo fuiſſe deſtinatum, quod merito θυμιατήριον Sanctiſſimi nominari poteſt. Quemadmodum uero illud Sanctiſſimo fuit conſecratum, ita quoque a ſummo ſacerdote in Sanctiſſimum expiationis die inferri debebat, ut diuino mandato reſponderet, quod *Leuitic. XVI. 12.* literis conſignatum legitur: ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני יהוה ומלא חפניו קטרת סמים דקה והביא מבית לפרכת *Et ſumat pleno* THVRIBVLO *carbones candentes ex altari a conſpectu Iehouae, pleniſque pugillis ſuis thymiama aromatum tenue, et inferat intra uelum* i. e. in Sanctiſſimum. Cum Scriptura S. concordat *Miſchna* in *Ioma cap. V. θ. 1:* נטל את המחתה בימינו ואת הכף בשמאלו היה מהלך בהיכל עד שמגיע לבין שתי הפרוכות המבדילות בין הקדש ובין קדש הקדשים וכו׳ מהלך ביניהן עד שמגיע לצפון הגיע לצפון הופך פניו לדרום מהלך לשמאלו עם הפרכת עד שהוא מגיע לארון הגיע לארון נותן את המחתה בין שני הבדים צבר את הקטרת על גבי גחלים ונתמלא כל בית כולו עשן יצא וכו׳ *Sumebat manu dextra* THVRIBVLVM, *ſiniſtra cochlear, in ſanctuario ibat donec peruenerat inter duo uela, Sanctum a Sanctiſſimo ſecernentia etc. Intra haec ad ſeptentrionem progreſſus uertebat faciem ſuam uerſus meridiem, et ibat, ita ut manus eius ſiniſtra prope uelum eſſet, donec arcam contingebat. Cum ad arcam acceſſiſſet,* THVRIBVLVM INTER DVOS ARCAE VECTES PONEBAT, *ſuffimentum ſuper prunas congerebat, et tota domus implebatur fumo.*

Quo

Quo facto EXIIT *etc.* Maimon eadem in *Hilcoth Abbodhath Iom Kippurim cap. IV.* §. 1. commemorat: ומהלך בהיכל עד שהוא מגיע לקדש הקדשים מצא הפרוכת פרופה נכנס לקדש הקדשים עד שהוא מגיע לארון הגיע לארון נותן המחתה בין שני הבדים ובבית שני שלא היה ארון היה מניחה על אבן השתייה ואוחז שפת הכף בראשי אצבעותיו או בשיניו ומערה הקטרת בגודלו לתוך חפניו עד שמחזירה למלא חפניו כשהיתה וזו היא עבודה קשה שבמקדש וצובר את הקטורת על גבי הגחלים בידו לפנים במחתה כדי שתהיה הקטרת קרובה לארון ורחוקה מפניו שלא יכווה.
In Sanctuario iuit, donec ad Sanctiſſimum peruenit: uelum inuenit coniunctum et ingreſſus eſt in Sanctiſſimum, donec ad arcam acceſſit: ad arcam progreſſus collocauit THVRIBVLVM *intra duos uectes; ſed in templo ſecundo, in quo arca non fuit, poſuit illud ſuper lapidem,* שתיה (*d*) *nominatum: cochlearis marginem apprehendit extremis digitis aut dentibus ſuis, ex quo pollice ſuo thymiama intra pugillos ſuos euacuauit, donec illud in plenos pugillos, ſicuti antea fuerat, reduxit, hocque miniſterium fuit difficillimum in templo: congeſſit manu ſua ſuffimentum ſuper prunis introrſum intra thuribulum, ita ut thymiama arcae propius eſſet, remotum uero a ſua facie, quo minus adureretur.*

§. XXII.

Hoc thuribulum, quo carbones candentes in Sanctiſſimum illati ſunt, non debet confundi cum illo, cuius quoque *Miſchna* eodem *cap. V. §. 1.* tractatus *Ioma* ab initio ſtatim mentionem facit: הוציאו לו את הכף ואת

D המחתה

(*d*) De hoc lapide conferatur *Miſchna* in *cap. V. §. 2.* tractatus *Ioma* et Ioh. Buxtorfius in *Lexic. Talmudico* ad radicem שתה p. 2541.

המחתה וחפן מלא חפניו ונתן לתוך הכף. *Eduxerunt ad pontificem maximum cochlear atque* THVRIBVLVM, *ex* QVO (*ſuffimentum*) *plenis pugillis ſumſit, idque cochleari indidit.* Hoc enim thuribulum ab illo diſtinguendum eſſe, *Gemara* ad *Miſchnam*, modo allegatam, in *Ioma fol. 47. fac. A. lin 5.* dilucide planeque docet: מחתה תנא ליה נטל את המחתה ועלה לראש המזבח וחותה ויורד התם המחתת דגחלים הכא מחתה דקטורת דתניא הוציאו לו כף ריקן מלשכת הכלים ומחתה גדושה של קטורת מלשכת בית אבטינס וחופן מלא חופניו ונותן לתוך הכף *Iam capit. IV. θ. 3. de thuribulo dictum eſt: prehendebat* THVRIBVLVM, *aſcendebat ad ſummitatem altaris (aerei), capiebat prunas, et deſcendebat.* Reſp. *Ibi (cap. IV. θ. 3.) ſermo eſt de* THVRIBVLO PRVNARVM (*in Sanctiſſimum inferendo*); *hoc autem loco (capit. V. θ. 1.) intelligitur* THVRIBVLVM, SVFFIMENTO *inſtructum.* (Raſchi: לחפון מתוכ׳ *quod ad ſummum ſacerdotem attulerunt, ut ex eo pugillis ſuis ſuffimentum expromeret*). *Nam traditio eſt: extulerunt ad ſummum ſacerdotem cochlear uacuum e conclaui uaſorum, et* THVRIBVLVM, SVFFIMENTO *cumulatum, e conclaui domus Abbtines, ex eo pugillis ſuis plenis thymiama ſumebat, quod cochleari imponebat.*

§. XXIII.

Prunarum θυμιατήριον in Sanctiſſimum expiationis die a ſummo pontifice illatum, *in eo* quidem ſic reuera *exſtitit*, non tamen ibi usque ad ſequentis anni feſtum, expiationi dicatum, permanſit; ſed potius eodem die a ſummo ſacerdote, peractis peragendis, exinde fuit eductum. Quod *Miſchna* in *Ioma cap. VII. θ. 4.* diſerte teſtatur: קדש ידיו ורגליו ופשט וירד וטבל ועלה נסתפג הביאו לו בגד לבן ולבש וקדש ידיו ורגליו נכנס לתוציא את

את הכף ואת המחתה וכו' ונכנס להקטיר קטורת של בין הערבים ולהטיב את הנרות וכו' *Lauabat manus pedeſque ſuos, ac ueſtibus depoſitis deſcendebat, ut (corpus ſuum) ablueret, tum aſcendebat ſeque abſtergebat: afferebant ipſi ueſtes albas, quas induebat, et tam manus quam pedes lauabat: intrabat (in Sanctiſſimum), ut cocblear atque* THVRIBVLVM (*ibi relictum*) EFFERRET *etc. Ingrediebatur (in Sanctum) ut ſuffimentum ueſpertinum perageret ac lampades aptaret etc.* Cum *Miſcbna* facit Maimon non ſolum in *Hilcotb Abbodbatb Iom Kippurim capit. IV. §. ultimo:* ומקריב תמיד של בין הערבים ואחר כך מקדש ידיו ורגליו ופושט בגדי זהב וטובל ולובש בגדי לבן ומקדש ונכנס לקדש הקדשים ומוציא את הכף ואת המחתה *Oblato ſacrificio iugi ueſpertino lauit manus et pedes ſuos, exuitque ueſtes aureas, et, corpore abluto, induit ueſtes albas, ac, manibus pedibusque denuo lotis, in Sanctiſſimum ingreſſus eſt, ut cocblear atque* THVRIBVLVM *illud exportaret.* Sed etiam in *Commentario* ad tractatus Miſchnici *Kelim caput I. tbeſ. 9.* והוא יכנס בזה המקום ביום צום כיפר ד' פעמים הראשונ' בקטרת ויקטיר שם בקדש הקדשים כמו שבארנו במסכת יומא והפעם השנית ברם הפר והפעם השלישי ברם השעיר והפעם רביעי יכנס להוציא את הכף ואת המחתה מקדש הקדשים. *In hunc locum (nempe Sanctiſſimum) ieiunii feſto, expiationi deſtinato, (e) quater ingreſſus eſt: primum, cum tbymiamate, ut ibi, ſcilicet, in Sanctiſſimo, ſuffiret, ſicuti ad tractatum Ioma explicaui: ſecundo cum ſanguine iuuenci: tertio cum ſanguine birci: quarta uero uice intrauit, ut cocblear atque* THVRIBVLVM *e* SANCTISSIMO *educeret.*

§. XXIV.

Equidem in Scriptura Sacra nihil expreſſe de thuribuli e San-

(*e*) Quatuor hos ingreſſus Bartenura quoque ad l. c. commemorat.

Sanctiſſimo eductione praeceptum inuenimus; illam uero ex *Leuitic. XVI.* in *Gemara* tractatus *Ioma fol. 32. A. lin. 3.* (*f*) eliciunt hoc modo: תנו רבנן ובא אהרון אל אוהל למה הוא בא אינו בא אלא להוציא את הכף ואת המחתה *Docuerunt Rabbini, quando Leuitic. XVI. dicitur: et ueniat Aaron in tentorium conuentus* (Raſchi: נאמר אחר שגמר הקטרה ומתן דמים הפר ושעיר. *Praecipitur hoc peracta ſuffitione atque ſparſione ſanguinis tam iuuenci quam hirci*). *Quare (itaque iam) ingrediatur?* (Raſchi: אל ההיכל הרי גמר עבודותיו *nempe in templum? ecce enim ſua miniſteria abſoluit*). Reſp. *non ueniat niſi ad cochlear atque* THVRIBVLVM *efferendum.* Raſchi: שהניח בין הבדים כדכתיב ונתן הקטרת על האש וגו׳ *Quae in Sanctiſſimo intra uectes arcae collocauerat, ſicuti Leuitic. XVI. ſcriptum eſt: et ponat ſuffimentum ſupra ignem etc.* Ex iisdem Scripturae uerbis eductio thuribuli in *Siphra fol. 185. B.* colligitur: ובא אהרון אל אהל מועד. ולמה בא כדי להוציא את הכף ואת המחתה *Veniat Aaron in tabernaculum conuentus: Quare ueniat?* Reſp. *ut cochlear atque* THVRIBVLVM *e Sanctiſſimo exportet.* Quamuis itaque hoc *θυμιατήριον* aureum in Sanctiſſimo non usque ad ſequentem expiationis diem permanſerit, ſed eodem die circa ueſperam exinde a pontifice maximo elatum fuerit; B. tamen Pfeifferus, cuius uerba iam ſupra adduximus, ſufficere putat, quod Sanctum Sanctorum habuerit thuribulum aureum *peculiare*, licet non perpetuo, tamen ad tempus; uel, non incluſione, uerum deſtinatione. Vt haec ſententia eo melius a *Beneuolo Lectore* diiudicari poſſit, quae de aureo Sanctiſſimi thuribulo in antiquitatum monumentis traduntur, eo, quo fieri potuit, ſtudio conquaeſiuimus, ſperantes, fore ut ea B. L. aequi bonique conſulat, quare nos ipſius fauori commendamus.

(*f*) Collat. *fol. 70. column. B. lin. 27.* eiusdem tractatus *Ioma.*

F I N I S